

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Euskaltzaindia: els treballs sobre la codificació lingüística de l'èuscar

Barcelona, divendres 15 de desembre de 2006

*Henrike Knörr,
Director de Recerca de la Reial Acadèmia de la Llengua Basca-
Intervenció a l'Institut d'Estudis Catalans*

1. L'Acadèmia de la Llengua Basca va ser fundada el 1918 per les quatre Diputacions (Àlaba, Biscaia, Guipúscoa i Navarra). El seu nom en basc i que tothom fa servir és *Euskaltzaindia* (< *euskal* com a forma de composició d'*euskara* + *zain* «guardià» + sufix locatiu *-di* ' + *-a* article determinat), nom aprovat per majoria (amb l'oposició d'Azkue i altres, que preferien *Euskaltzaingoa* (*-go* és un sufix més apropiat, que significa «entitat, institució»). Es va posar a treballar l'any següent, sota la presidència de Resurrección Maria Azkue (1865-1951). Des del seu naixement, Euskaltzaindia va tenir dues seccions: la *Secció de Recerca* i la *Secció Tutelar*. Totes dues tenen un director; fa anys que tots dos són membres del Consell Executiu, juntament amb el President, el secretari i el tresorer. A les reunions del Consell Executiu (que es reuneix quinzenalment) hi assisteixen també el gerent i el vicesecretari.

2. Euskaltzaindia va tenir una vida molt activa fins a la guerra civil. Es van prendre decisions sobre l'alfabet; es va cercar un consens sobre la llengua literària unificada, qüestió que no es va començar a resoldre fins al congrés d'Arantzazu de 1968; es van publicar abundants materials científics, la majoria a la revista *Euskera* (1919-), i la institució va assolir el reconeixement de dels bascos (curiosament, els viatges amb tren per assistir a les sessions eren gratuïts), etc. El franquisme no va prohibir-la (sens dubte pel prestigi d'Azkue i de Julio de Urquijo, aquest darrer fundador de la *Revista Internacional de Estudios Vascos* el 1907). Van ser, però, anys semicatacumbaris, amb molts membres a l'exili. Podem dir que fins els anys seixanta no arribà la normalitat, o la seminormalitat. Finalment, va ser reconeguda oficialment per un Reial Decret de febrer de 1976 (Decret signat pel rei Joan Carles a Barcelona). També hi figura a l'Estatut de la Comunitat Autònoma del País Basc (1979 i al de Navarra (1982). Els Estatuts de la nostra Acadè-

mia mencionen la realitat lingüística de les set províncies, les quatre d'Espanya i les tres de França, on l'Acadèmia no està oficialment reconeguda: solament hi ha una Associació d'interés públic, composta pels membres d'aquella part. Tanmateix, les nostres relacions amb les autoritats del departament (Pirineus Atlàntics), la regió (Aquitània) i els municipis són normals; mai no es fa menció de l'Associació, sinó d'Euskaltzaindia.

3. Euskaltzaindia té la seu a Bilbao. Hi ha delegacions a Vitòria, Pamplona, Donostia i Baiona. Celebra onze sessions mensuals (no a l'agost), habitualment el darrer divendres. El model és aquest: quatre a Bilbao, quatre a Donostia i la resta a Baiona, Pamplona i Vitòria. Aquest esquema es trenca quan hi ha sessions públiques per commemoracions especials o per l'acte d'ingrés de nous acadèmics. Al mes de setembre, per exemple, hem tingut l'ingrés de Patxi Salaberri al seu poble natal, Uxue (Navarra); en aquesta ocasió vam tenir la reunió interna la vetlla, dijous 28, i la sessió pública el divendres 29. Ara mateix pensem que fóra millor celebrar la sessió pública els dissabtes, per tal de facilitar l'assistència de la gent; probablement serà Bernardo Atxaga, amb qui primer ho farem així, al seu poble natal, Asteasu (Guipúscoa).

4. Euskaltzaindia ha tingut fins ara 24 membres amb dret de vot. Però una reforma aprobada enguany ha introduït la figura de l'emèrit i ha elevat el nombre d'acadèmics. Precisament la propera setmana tindrem l'elecció per cobrir dues places de «jubilat» (el màxim permès anualment). Tenim, també, uns 25 membres honoraris, una part dels quals són estrangers, i més d'un centenar de membres corresponents (dels quals també alguns són estrangers).

5. Els treballs d'Euskaltzaindia es fan a les sessions plenàries i a les comissions. Aquestes són (amb les subcomissions):

I. *Secció de recerca:*

– Lexicografia:

- a) Diccionari de l'Acadèmia.
- b) Hiztegi Batua, és a dir, Lèxic Unificat (sens definicions, com el *Diccionari ortogràfic* de l'Institut, de 1937).

Gramàtica.

Dialectologia.

Onomàstica.

Exonomàstica (grup de treball).

– Literatura:

- a) Literatura popular.
- b) Recerca de literatura.

II. *Secció tutelar:*

- Comissió de Corpus.
- Comissió de Dialectes.
- Comissió de Foment.

III. *Comissions estructurals:*

- Publicacions.
- Biblioteca.
- Comissió legal.
- Comissió econòmica.

Les comissions es reuneixen normalment una o dues vegades al mes, a Bilbao o a Donòstia o de vegades en un altres lloc.

6. Pel que fa a la lexicografia, en 2005 va publicar-se el volum XVI del diccionari històric d'Euskaltzaindia: *Orotariko Euskal Hiztegia / Diccionario General Vasco*, que va engagar-se sota la direcció de Koldo Mitxelena en 1984 fins a la seva mort el 1987, i va continuar tenint com a responsable Ibon Sarasola. Un treball ingent, seguint la petja de Joan Coromines als eus dos grans diccionaris. Ha estat finançat pel Govern Basc, el Govern Navarrès i les Diputacions d'Àlaba, Biscaia i Guipúscoa. En aquest moment no sabem si, com és desitjable, farem un volum *d'addenda et corrigenda*.

Això sí és segur: han començat els treballs previs del diccionari d'Euskaltzaindia, que hem batejat així: *Euskaltzaindiaren Hiztegia*. Serà un diccionari basc-basc, com el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, per exemple. Aquest diccionari té com a base el *Orotariko Euskal Hiztegia*, d'una part, i el *Hiztegi Batua* (Lèxic Unificat), de l'altra.

Aquest Lèxic Unificat ens ha ocupat anys i ha estat i és la feina més important de les sessions plenàries d'Euskaltzaindia. L'any 2000 es va publicar la primera edició, amb 22.000 paraules. Ara es treballa en un vocabulari d'unes 45.000 paraules. Hi ha un grup de treball, compost de membres numeraris i corresponents, que prepara les llistes per a la discussió a les sessions plenàries. No cal dir-ho, en aquest moment disposem d'unes dades lexicogràfiques i documentals que abans no teniem. Totes les decisions van immediatament a la web d'Euskaltzaindia i a la revista *Euskera*, òrgan de la nostra Acadèmia. Les decisions acadèmiques s'han publicat també en uns quaderns especials, de molt èxit, *Arauk* («Normes»), des del 1994, uns fascicles adquirits per subscripció. L'extensió d'Internet, però, planteja la necessitat de finalitzar l'edició de les decisions en paper, tret de la revista.

7. La comissió de Gramàtica ha publicat diversos volums des de la seva creació, el 1980. Aquests volums portan el títol general d'*Euskal gramatika: lehen urratsak* («Gramàtica basca: primeres passes»), tret d'un volum, que és el compendi de la major part dels anteriors: *Euskal gramatika laburra: perpaus bakuna* («Gramàtica basca breu: l'oració simple»). La feina continua i es prepara un volum més sobre les oracions subordinades. A més, s'ha engegat una obra que portarà per títol *Euskal Gramatika Orotarikoa* («Gramàtica general basca»), treball connectat amb aquesta comissió. Cal mencionar, també, la resposta a un munt de consultes fetes a l'Acadèmia principalment per Internet (vegeu infra el servei *Jagonet*).

8. La comissió de Dialectologia continua amb la seva tasca de l'edició de l'atles lingüístic del País Basc, aties del qual solament s'ha publicat una petita mostra. El primer volum ha trigat massa temps a publicar-se, però confiem que enguany podrem oferir-ne els dos primers. Mentrestant, s'ha recollit una quantitat enorme d'informació, que ara, mercès a la Diputació de Biscaia, es troba segura en CDs.

9. La comissió d'Onomàstica va ser creada el 1984. Durant aquests 22 anys ha fet una important tasca de recerca, que podem resumir així: 25 volums de la col·lecció *Onomasticon Vasconiae*; noms del País (*Euskal Herria*, el 2004), les províncies basques, gentilicis i dialectes; noms de les províncies i comunitats d'Espanya i dels departaments i regions de França; noms dels Estats del món i llurs gentilicis; noms de continents, mars, illes, muntanyes, etc; noms de les llengües del món, vives o no; noms de sants (i també l'ús de *san*, *santa*, d'una banda, i de les formes antigues *done*, *dona*, cf. *Done Bikendi* «San Vicenç», de l'altra); noms de personatges històrics i mitològics del món clàssic; el llibre de noms de fonts, publicat l'any 2001; el diccionari de cognoms, publicat en 1997 amb el suport del Ministeri de Justícia i el Departament de Justícia i Treball del Govern Basc (es tracta de deu mil cognoms bascos, amb la forma gràfica castellana i francesa i, a la dreta, la grafia corresponent a la llengua basca, un dret de canvi de grafia que no es pot negar al ciutadà; el fonament d'aquest diccionari és una recerca acurada i llarga que ha aportat aproximadament 50.000 cognoms bascos de tot el país i de l'estranger). A més, hem d'esment les consultes d'institucions i particulars (una part de les reunions de la comissió es consumeix en aquest capítol). Hi ha, igualment, convenis amb la Radiotelevisió Basca i la Federació de Municipis per tal d'assessorar en qüestions com ara pronúncia i grafia, noms de carrers, etc; és molt jove el Projecte ECO (*Euskal Corpus Onomastikoa*, «Corpus Onomàstic Basc»), una base de dades de noms de persona i de lloc que ja té prop de 80.000 entrades. És interessant, així mateix, el projecte de toponímia del municipi de Vitòria (la ciutat i 64 pobles), finançat per l'Ajuntament, que ha aplegat prop de mig milió de registres.

10. Dedicarem un petit apartat a la comissió de Literatura, amb les dues subcomissions, la de Literatura Popular i la de Recerca Literària. El 2007

la comissió projecta enllestir un diccionari de termes literaris, que va iniciar fa six anys. I dins la comissió es fan estudis d'autors i s'organitzen simposis sobre temes diversos.

11. Pel que fa a la *Secció Tutelar*, es divideix en dues comissions: Corpus i Foment. A la primera és destacable el servei de consultes *Jagonet* (jagon vol dir «protegir»). Son milers les consultes que es fan a aquest servei; totes les respostes son arxivades, per tal d'oferir-les al públic, i penjades al lloc web de l'Acadèmia. També podem mencionar treballs fets per la subcomissió, per exemple, sobre qüestions d'organització de textos, coherència, comunicació, etc. La comissió ha revisat aquest 2006 moltes hores de la ràdio i televisió públiques, per tal de corregir-ne errors freqüents. Per la seva banda, la subcomissió de Dialectes investiga en aquest moment un projecte intitulat «Dels dialectes a la llengua estàndar» i analitza les possibles contribucions lèxiques dels dialectes. I la comissió de Foment intervé sovint per tal de defensar els drets de la llengua en qualsevol dels tres àmbits administratius on viu la nostra llengua: la Comunitat Autònoma del País Basc, Navarra i l'Estat francès. Podríem mencionar, entre d'altres mesures, les declaracions sobre l'única ràdio bascofona de Pamplona, *Euskal Herria Irratia*, que, encara que té diverses sentències favorables, no ha obtingut un estatus legal (!). El nostre delegat a Navarra, Andres Iñigo, va ser cridat al Parlament navarrès fa tres anys, quan es va constituir una comissió per proposar-hi un nou Estatut; la seva intervenció va assolir un gran ressò. En aquest mateix context, fa uns dies hem publicat un llibre que recull la majoria de les declaracions que ha fet Euskaltzaindia en defensa de l'èuscar als darrers vint anys.

12. No podem oblidar la tasca de la Biblioteca, per exemple, catalogatzió d'arxius propis i aliens; el projecte de digitalització de l'arxiu del romanista i bascòleg Jean Saroïhandy (1867-1932), que es troba a Bordeus, etc. A més, podem dir que Euskaltzaindia ha elaborat unes normes de catalogació en basc, normes que són acceptades per moltes biblioteques del nostre país.

SUGGERIMENTS BIBLIOGRÀFICS

CAMPIÓN, ARTURO, I PIERRE BROUSSAIN: «Informe de los señores académicos A. Campión y P. Broussain a la Academia de la Lengua Vasca sobre unificación del euskera». *Euskera* 3:1, 1922,4-17.

KNÖRR, HENRIKE: «Acerca de la normativización de la lengua vasca». Rafael Alemany (ed.): *Els processos de normalització a l'Estat Espanyol*. Universitat d'Alacant-Ajuntament de Benidorm, Alacant 1988, 37-61.

Del meu article n'hi ha una tirada a part, edició de l'autor, Alcoi 1989.

- «L'obra de codificació de l'euskara batua». Joan A. Argenter (ed.): *Simpòsi Pompeu Fabra*. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona 2000, 295-299.
- «Unitat i diversitat a l'espai lingüístic basc». Antoni Ferrando i Miquel Nicolàs (eds.): *La configuració social de la norma lingüística a l'Europa llatina*. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Alacant 2006, 343-351.
- MITXELENA, KOLDO (LUIS): «Arantzazutik Bergarara» («D' Arantzazu a Bergara»). *Euskera* 23:2, 1978, 467-477. L'article es pot veure en el recull d'articles de Mitxelena, *Sobre historia de la lengua vasca*. Donostia 1988, II, 984-990.
- «La normalización de la forma escrita de una lengua: el caso vasco». *Revista de Occidente* 10-11 (extraordinari II), 1982, 55-75, recullit al volum *Lengua e historia*. Paraninfo, Madrid 1985, 213-228.
- ZUAZO, KOLDO: «Vingt ans de standardisation de la langue basque». *Lengas* 26, 1989, 25-44.